

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ НАУКИ ЯК СИСТЕМИ ЗНАНЬ

Наука як визначена система знань має складну структуру і включає низку елементів: факти та дані досліджень, наукові поняття, наукові принципи, наукові теорії, наукові закони. Факти за результатами досліджень складають реальну основу усіх висновків та узагальнень науковців, потребують осмислення та подальшої систематизації. Певна систематизація наукових знань здійснюється у формі наукової теорії. Її головними, вихідними положеннями виступають наукові принципи, які становлять основу певної сукупності знань та перший ступінь їх систематизації. Наукові принципи на відміну від наукових законів об'єктивно в природі не існують, а визначаються науковцями. Загальним принципом усіх досліджень служить принцип діалектики – розглядати усі явища й процеси у взаємозв'язку і русі як у просторі, так і у часі. В економічних науках найбільш широко вживаними є принципи комплексності, контролю тощо.

Різновидом принципів є постулати – твердження, які приймаються в межах певної наукової теорії за істину, хоч і не можуть бути доведені засобами цієї теорії і тому виконують у ній роль аксіом. Аксіома, в свою чергу, це положення, яке приймається без логічних доказів через свою безпосередню переконливість, наочність, безсумнівність. Наприклад, одним із постулатів у економічних науках є постулат про обмеженість ресурсів.

Наукові закони – це твердження (з використанням принципів, категорій), які відображають суттєві, стійкі і повторювані об'єктивні явища та зв'язки у природі, суспільстві і мисленні. Закони носять об'єктивний характер, існують незалежно від волі і свідомості людей. Пізнання законів це завдання науки. Існує три основні групи законів: специфічні або часткові (наприклад, закон попиту і пропозиції, закон вартості); загальні, тобто характерні для великих груп явищ (наприклад, закон збереження енергії, закон циклічного розвитку) і всезагальні або універсальні (наприклад, закони діалектики).

Розкриття законів пов'язане з пошуком та усвідомленням причинно-наслідкових зв'язків між окремими явищами. У процесі становлення науки, філософського осмислення її результатів сформувалося вчення, що отримало назву «детермінізм». Детермінізм (лат. *determino* – визначаю) – це вчення про всезагальний об'єктивний закономірний взаємозв'язок і причинну зумовленість явищ соціоприродного середовища.

Найвищий ступінь узагальнення і систематизації знань проявляється у формі наукової теорії. Вона формується на підставі системи основних ідей, положень, законів у певній галузі знань, яка дає цілісне уявлення про закономірності та суттєві характеристики об'єкта. Теорія має логічну структуру і на відміну від гіпотези є знанням достовірним, істинність якого доведена і перевірена практикою. В сучасній методології науки виділяють наступні структурні елементи теорії:

- вихідні підстави (поняття, закони, аксіоми, принципи);
- ідеалізований об'єкт, тобто теоретичну модель певної частини дійсності;
- логіку теорії – сукупність визначених правил і способів доведення;
- сукупність законів і положень, виведених як наслідки з певної теорії.

Ідеальне відображення дійсності відбувається через систему абстрагованих понять та тверджень. Цілісна сукупність суджень про відмінні ознаки об'єкта, що досліджується називається поняття (табл.). Поняття, які мають відтінок спеціального наукового значення називаються термінами. Це може бути слово чи словосполучення, яке несе конкретний науковий зміст (наприклад, дисконтування, процентна ставка). Поняття, які набувають широкого змісту і вживаються у різних значеннях з декількома відтінками, перетворюються у категорії (наприклад, ринок, попит, гроші, фінанси, торгівля).

Таблиця – Види наукових понять

Поняття	
Категорії	Терміни
- мають широкий зміст; - вживаються у різних значеннях з декількома відтінками	- мають лише певний науковий зміст; - мають відтінок спеціального наукового значення

Усі елементи методології наукового дослідження (ідея, проблема, гіпотеза, теорія) знаходяться у діалектичній єдності (взаємопов'язані та взаємообумовлюють один одного). Отже, наука це не просто сукупність знань про навколишній світ, а точно сформульовані положення про явища та їх взаємозв'язки, закони природи та суспільства, що виражені за допомогою конкретних наукових категорій та суджень.